

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KEREITE YA 12

SESOTHO PUO YA TLATSETSO YA PELE (FAL)

PAMPIRI YA PELE (P1)

PUDUNGWANA 2017

MATSHWAO: 80

NAKO: Dihora tse 2

Pampiri ena e na le maqephe a 11.

DITAELO LE DIKELETSO HO MOHLAHLOBUWA

1. Pampiri ena e arotswe DIKAROLO TSE THARO, e leng:

KAROLO YA A: Tekokutlwisiso	(30)
KAROLO YA B: Kgutsufatso	(10)
KAROLO YA C: Dibopeho le melao ya tshebediso ya puo	(40)
2. Araba dipotso TSOHLE.
3. Qala karolo E NNGWE le E NNGWE leqepheng le letjha.
4. Seha mola qetellong ya karolo E NNGWE le E NNGWE.
5. Nomora dikarabo tsa hao feela jwalo ka ha dipotso di nomorilwe pampiring ya dipotso.
6. Tlola mola dipakeng tsa dikarabo tsa hao.
7. Tsepamisa maikutlo haholo mopeletong le popong ya dipolelo tse nepahetseng.
8. O eletswa ho sebedisa nako ya hao tjena:

KAROLO YA A: Metsotso e 50	
KAROLO YA B: Metsotso e 20	
KAROLO YA C: Metsotso e 50	
9. Ngola ka mongolo o makgethe mme o balehang.

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO

Karolong ena o fuwe mefuta E MMEDI ya ditema. Bala le ho boha tema e NNGWE le E NNGWE, araba ka lentse le le leng feela moo ho hlokehang, ntle le haeba potso e hloka tlhaloso kapa karabo e teletsana.

POTSO YA 1

Bala tema ena e latelang ka hloko, e be o araba dipotso tse hlahang tlasa yona.

TEMA YA A

PODILE:	Dumelang ba heso!	
THUUBE:	Dumela Podile le bana ba hao. O hlaha kae na monna ha e ka o mphutuhetse tjee?	
PODILE:	Ke o futuhetse jwang na weso?	
THUUBE:	Ha ke bone ha o tlike le mofumahadi le moradi le bile le tlatsitswe ke motswalle wa lona, Setlatla?	5
PODILE:	Tjhe ngwaneso, ha re a o futuhela, re o futuhetse.	
THUUBE:	Le futuhile ka dife na?	
PODILE:	Ekaba ha o a ka wa utlwela tsa bananyana ba rona tsa maobane, ha wa ka a ne a etswa rwalla patsi?	10
THUUBE:	Ha ke eso ho utlwe letho leha e le ka lehlanya feela. Bananyana ba sentseng?	
PODILE:	Bananyana ha ba a senya empa ba sentse. Nka thaba ha moradinyana wa hao a ka ba teng mona, ha re pheta ditaba tsena.	
THUUBE:	Ke tsang bo?	15
PODILE:	Tjhe monghadi, se fehe matshwafo hoba re se re le teng.	
THUUBE:	Dikomang, a ko bitse Hakekgathale a tle kwano. (<i>Dikomang a tswa, a tla le Hakekgathale.</i>) Ke eo he Hakekgathale o teng, mme o ka hlahisa puo ya hao Podile.	
PODILE:	Ha ke na puo kante ho ena e kgutshwanyane ya hore moradi wa ka Melita o re ba lwanne le wa hao maobane ho tsekwa mora wa Mosala ya bitswang Tshokela. Melita ke yena ya tla re phetela kamoo ba lwanneng kateng mme rona re le batswadi kgopolo ya rona ke hore bana bana ba kgalemelwe, ba tle ba se ke ba ntshana kotsi ka tsatsi le leng.	20 25
SETLATLA:	E, Melita a tle a se ke a tshoha a ntsha Hakekgathale kotsi hoba o re o tla mo pidila moo ba kopanang teng.	
PODILE:	A ke o ye butle ka tseo Setlatla. O di nka kae tseo jwale? Eya butle. Melita a tle a hlalose tsa ntwana bona.	

SETLATLA:	Le tsona tseo ke di buang e ntse e le tsa Melita.	30
MELITA:	Ke bue ntate?	
PODILE:	Bua ngwanaka.	
MELITA:	Bontate, ke ne ke itswela ho rwalla patsi maobane ha ke kopana le Hakekgathale.	
SETLATLA:	Yena o ne a tswa kae?	35
PODILE:	A ko ye butle bo Setlatla! Tswela pele Melita.	
MELITA:	Ke re maobane ha ke tswa rwalla patsi ke ile ka kopana le Hakekgathale. Ke ne ke sa tsebe moo a tswang teng.	
SETLATLA:	Jwale ha le kopana yaba?	
PODILE:	Wee, Setlatla, monna, o sitisa ngwana enwa ho pheta ditaba tsa hae. A ko thole hle! Tswela pele Melita.	40
MELITA:	Ha re kopana le Hakekgathale ke ha a re na ke se ke ntse ke etsang haeka ke ithatisa mohlankana wa hae Tshokela. Ke ile ka mo jwetsa hore ha ke ithatise Tshokela empa ke ratana le yena, ke mohlankana wa ka mme nna ke kgarebe ya hae. Ha ke bua jwalo ke ha Hakekgathale a re ke a ithetsa, mohlankana ke wa hae, hape a ka ntjabela ha nka pheta hape hore Tshokela ke mohlankana wa ka. Ke ile ka pheta hape hore Tshokela ke mohlankana wa ka. Ke ha a se a ntjabela jwalo ka ha a ne a boletse. Ke ha re kampana, re ngwapana, re rahana, re tabolelana. Eitse moo ke reng ke tla mo tlenya ka mmetso, ke ha ntate Senonnori a fihla, a re namola.	45 50
SETLATLA:	Senonnori o ne a fihla a tswa kae?	
MELITA:	Motho ya neng a lwana jwalo ka nna o ne a se na sebaka sa ho qamaka thoko kwana hoo a ka bonang hore na enwa ya emeng pela hae o tlike a tswa kae. Ke a kgotha hore lekwala ke lona le ka nngang la qamaka kwana le kwana ho bona ya tlang ho thusetsa.	55
SETLATLA:	Efela o ne o mo tshwere hantle haeba o ne o se o mo tlentse ka mmetso.	
PODILE:	Ha a ka ba a re o ne a mo tlentse ka mmetso. O re o ne a itse o tla mo tlenya ka mmetso. Jwale banabeso, Thuube le mohatsa hao, ngwanaka o phetile kamoo le ikutlwetseng kateng. Le ka bolella wa lona ho hlahisa tsebo ya hae tabeng ena ho dumellana kapa ho hanyetsana le wa ka.	60
THUUBE:	Tjhe, re utlwile mme. Hakekgathale, o utlwile seo motswalle wa hao a se boletseng. Hlahisa puo ya hao re e utlwe.	65
HAKEKGAT-HALE:	Ho jwalo ka ha Melita a bolela. Ke mmoleletse hore o ithatisa Tshokela anthe Tshokela e le mohlankana wa ka ...	
SETLATLA:	Ke mohlankana wa hao eo o neng o mo nehwa ke mang? Re bolelle.	

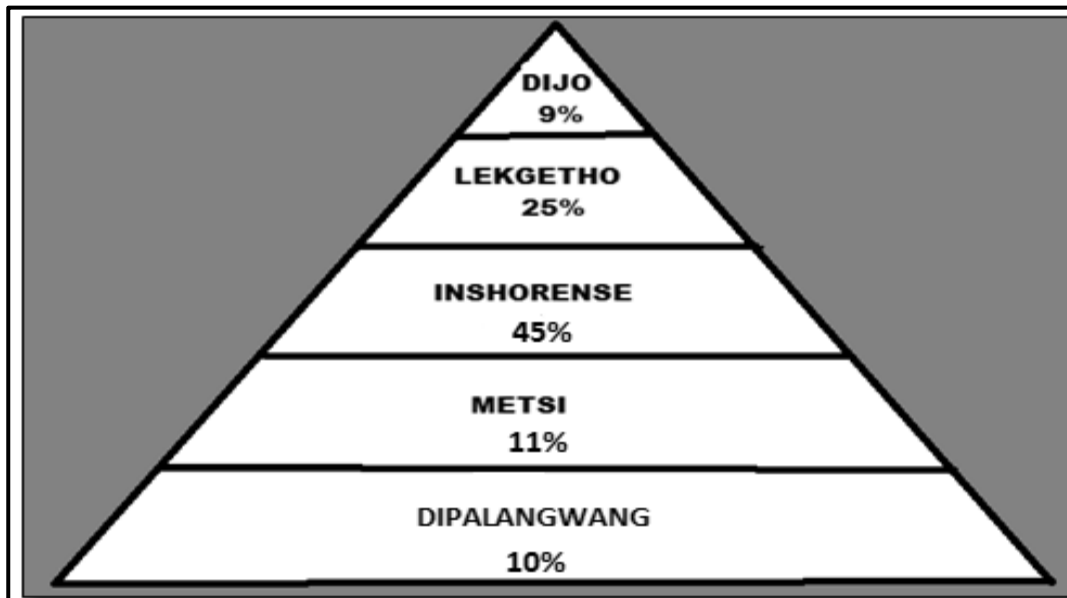
[E qotsitse le ho lokiswa ho tswa bukeng ya *Ba ntena ba nteka*,
Dr ML Maile, 1989, 11]

- 1.1 Ke lebaka lefe le entseng hore ba ha Podile ba etele lelapa la Thuube? (1)
- 1.2 Melita o ne a tswa kae ha a tla lwana le Hakekgathale? (1)
- 1.3 Ke mang ya ileng a thusa hore banana ba se ke ba lematsana? (1)
- 1.4 Bana ba Podile bao Thuube a buang ka bona temeng ke bomang? (Sheba moleng wa 2–3). (1)
- 1.5 Setlatla o ne a amana jwang le ba lelapa la ha Podile? (1)
- 1.6 Nehelana ka lebaka le neng le etsa hore Hakekgathale a jabele Melita. (1)
- 1.7 Qolla dintlha TSE PEDI qotsong tse totobatsang ho tshwana dipakeng tsa lelapa la Podile le la Thuube. (2)
- 1.8 Qolla polelo E LE NNGWE qotsong e totobatsang hore Setlatla o ne a tshehetsa lehlakore la Melita. (Sheba mola wa 57–66). (1)
- 1.9 Melita o ne a bolelang ha a re, 'Eitse moo ke reng ke tla mo tlenya ka mmetso, ke ha ntate Senonnori a fihla'? (2)
- 1.10 Ke ketsahalo efe e re tsebisang hore Podile o ne a tshwenyehile maikutlong ke taba ya ntwala moradi wa hae le wa Thuube? (2)
- 1.11 Kgetha karabo e nepahetseng ho (A–D). Tshehetsa karabo ya hao ka lebaka. Seabo sa Setlatla temeng ee ke sa ho ba ... (2)
- A monamodi.
B mokgothatsi.
C mohlohlelletsisi.
D moeletsisi.
- 1.12 Bolela hore polelo e latelang ke NNETE kapa MAFOSI, o be o nehelane ka lebaka la karabo ya hao. (2)
- Hakekgathale e ne e le ntwadumela.
- 1.13 Hlalosa kamoo dipuo tsa Melita le Hakekgathale di hananang le ditlwaelo tsa Basotho kateng. (2)
- 1.14 Molaetsa wa tema ee o dumellana jwang le mohopolo wa botho le phedisanommoho? (3)
- 1.15 Tiisa polelo ena ka lebaka. (2)
- Ha se ntho e ntle hore dikgarebe di tsekisane mohlankana.

Boha tema e latelang, ebe o araba dipotso tse tla e latela.

Ena ke phiramiti e bontshang bajete/ditekanyetso tsa kgwedi tsa lelapa la Lekgwakgwa le phelang Bloemfontein, motsemoholo wa Foreisetata, le nang le ntlo e kgolo e bapileng le seteishene sa mafura a dikoloi/peterole.

TEMA YA B

[E qotsitswe le ho lokiswa ho tswa inthaneteng: www.google.com/budgets]

- 1.16 Ke karolo efe ya ditekanyetso e abetsweng diperesente tse nyane ka ho fetisisa? (1)
- 1.17 Ditekanyetso tse phiramiting di re tsebisa eng ka lelapa la Lekgwakgwa malebana le poloko ya tjehelete? (1)
- 1.18 Hobaneng lelapa la Lekgwakgwa le ke ke la nyolla ditekanyetso tsa dijo ka ho fokotsa ditekanyetsong tsa lekgetho? (2)
- 1.19 Na ho amohelohile hore ditekanyetso tsa kgwedi tsa inshorensa ya lelapa la Lekgwakgwa di be hodimo ho feta tse ding? (2)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KGUTSUFATSO**POTSO YA 2**

Bala ditaba tsa tema e latelang e mabapi le dikeletso tsa ho thibela boshodu baneng, ebe o e kgutsufatsa ka ho ngola dintlha tsa bohlokwa tse supileng.

DITAELO

1. Ngola dipolelo tse SUPILENG, tse phethahetseng.
2. Mantswe e be A SA FETENG a 70.
3. Ngola ka mantswe a hao ho ya kamoo o ka kgonang kateng.
4. Nomora dipolelo tsa hao ho tloha ho 1 ho ya ho 7.
5. Ngola ntlha E LE NNGWE feela polelong ka nngwe.
6. Qetellong ya kgutsufatso ya hao, bontsha palo ya mantswe ao o a sebedisitseng ka masakaneng.

TEMA YA C**DIKELETSO MABAPI LE HO THIBELA BOSHODU BANENG**

Setsebi sa bana Liane Lurie, o re mabaka a mangata a etsang hore bana ba qetelle ba utswa. Le leng la mabaka a etsang hore bana ba utswa ke kगतello ya maikutlo e bakwang ke se neng se ba etsahalle kgale. E ka boela hape ya e ba ka lebaka la tshusumetso e mpe ya metswalle. O tswela pele ho hlalosa hore ha bana ba ntse ba hola dilemong, boitshwaro ba bona bo a fetoha.

Setsebi sena se fana ka dikeletso batswading mabapi le ho thibela bothata bona baneng. O re batswadi ba tlameha ho eletsana bana ho se nke letho ha motho ntle le tumello ya monga ntlo. Bana ba rutwe ho se iphe letho mabenkeleng, dikolong le hohle ntle le ha ba laelwa ho etsa jwalo ke motho ya ikarabellang moo. Liane o hatella taba ya hore ho bohlokwa ho ruta bana molemo wa tjhelete, kaha seo se tla etsa hore ba se e utswa. Ho boetse ho bohlokwa ho kgothalletsa bana ho kgutlisa dintho tseo ba di utswitsweng ho beng ba tsona. Feela ha ba se ba entse jwalo, batswadi ba hopole ho ba thoholetsa ka ketso eo ya bona. Seo se ka ba thusa ho utlwisisa hore ho utswa ho fosahetse.

Le teng ho se shejwe ketso ya ho utswa feela empa ho shebisiswe sesosa sa bothata boo. Liane o re ho bohlokwa haholo ho kgothalletsa bana ho tshepahala ka dinako tsohle le maemong ohle. Ho seng jwalo, ho tla ahuwa serobe phiri e se e jele.

[E qotsitswe ya fetolelwa le ho lokiswa ho tswa makasineng wa *Move*, Tlhakubele, 2016]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B:**10**

KAROLO YA C: DIBOPEHO LE MELAO YA TSHEBEDISO YA PUO**POTSO YA 3**

Bala papatso e latelang, e be o araba dipotso tsa manollo ya setshwantsho le tshebediso ya puo.

TEMA YA D

[E qotsitse le ho lokiswa ho tswa ho www.googlepictures.com]

- 3.1 Ke sefe se bapatswang papatsong ee? (1)
- 3.2 Nehelana ka lepetjo la babapatsi ba papatso ena. (1)
- 3.3 Bolela matshwao A MABEDI papatsong a tiisang molaetsa wa phano ya madi. (2)
- 3.4 Kgetha karabo e nepahetseng ka ho fetisisa ho tse na tse latelang. Ngola feela tlhaku A–D. Nehelana ka lebaka la karabo ya hao. Se bapatswang se bohlokwa haholoholo nakong efe? (2)
- A Nakong ya Keresemese
B Nakong ya matsatsi a phomolo
C Nakong ya Paseka
D Kaofela di nepahetse
- 3.5 Ke sefe se ka etswang tikolohong ya heno ho kgothalletsa setjhaba ho ikamahanya le papatso ee? (2)
- 3.6 Ke ntlha kapa mohopolo hore 'lerothodi le le leng le pholosa bophelo ba motho'? (2)

[10]

POTSO YA 4: KHATHUNU

Bala ditaba tsa khathunu ena e latelang, o ntano araba dipotso tse tla e latela.

TEMA YA E

[E qotsitse le ho lokiswa ho tswa koranteng ya *Sunday world*, Phupu 2016]

- 4.1 Batho bana ba khathunung ba sebakeng sefe? (1)
- 4.2 Qolla dintho TSE PEDI khathunung tse tiisang karabo ya hao e ho 4.1. (2)
- 4.3 O tseba jwang hore ditaba tsa motho ya nomorilweng A di monahanong wa hae? (1)
- 4.4 Boha khathunu, ebe o fana ka phapano E LE NNGWE ya kamoo thekenoloji e fetotseng ditlwaelo tsa kgale kateng sebakeng seo o se boletseng ho 4.1. (2)
- 4.5 Hobaneng ho le bohlokwa hore dibaka tse kang seo o se boletseng ho 4.1 di ikamahanye le disebediswa tsa thekenoloji kajeno? (2)
- 4.6 Nehelana ka lebaka le dumellanang le polelo ena, 'Polokeho ya disebediswa tsa thekenoloji ditsheng tsa thuto ke boikarabello ba setjhaba e seng ba mmuso.' (2)

(2)
[10]

POTSO YA 5: TEMA YA PROSA

- 5.1 Bala ditaba tsa tema ena, o ntano araba dipotso tse tla e latela. Tlatsa dikgeo ka mantswa a nepahetseng, a fang seratswana sena moelelo o phethahetseng. Ithuse ka mantswa a ka masakaneng. Nomora karabo e nepahetseng feela jwalo ka ha e nomorilwe. (5.1.1–5.1.8)

TEMA YA F**HO BOLOKA TJHELETE**

Ho boloka tjhelete ke qaka e kgolo ho Mafrikaborwa. Le ha ho le jwalo mmuso o kgothalletsa ho boloka ka hara naha, haholoholo ho tjhatjha e ntjha. E hole e tseba hore ha ho tsuonyana phatela nngwe. Ho boloka ho etswa ho shejuwe dintho tse kang boholo ba lelapa le tjhelete eo motho o e (5.1.1) (amohela).

Motho o lokela ho ela hloko (5.1.2) (sebedisa) ya tjhelete ka kakaretso e jwalo ka ho lefella ntlo, inshoreense kapa tjhelete ya kgiro. Re ka bua hape ka dijo, diaparo, metsi, motlakase le (5.1.3) ...(-ohle) tse hlokehang. Tjhelete ya dipalangwang tsa ho ya mosebetsing e tla (5.1.4) (hloka) le yona. Motho a ka sebedisa koloi ya hae kapa dipalangwang tsa bohle.

Re ka boela ra boloka (5.1.5) tjhelete ...(-ana) bakeng sa penshene ya matsatsi a boqheku le maemo a tshohanyetso; a jwalo ka ho kula, tahlehelo ya mosebetsi le mafu. Mokgwa o motle wa ho boloka tjhelete ke hore o e (5.1.6) (boloka) bankeng e be le tswala.

Mark Twain, o re ho se be le tjhelete ke mohlodi wa bobbe. Ka hoo ha se (5.1.7) ...(-ntle) hore batho ba futsanehe. Ditsebi tse ding tsa moruo di dumellana le sebui sena ka ho re motho ya adimang tjhelete, ke lekgoba la ya mo adimileng. Batho ba dumela hore tjhelete ke bophelo, mme ha ho letho le ka etswang ntle le (5.1.8) (ona).

[E qotsitswe le ho lokiswa ho tswa makasineng wa *Jet Club*, Hlakola 2014]

Bala tema e latelang, o nto araba dipotso tse thehilweng hodima yona.

1. Matsatsing a kajeno batho ba rata ho tsamaya menate ya boithabiso. Ba lebala hore ntho e nngwe le e nngwe e ntle, e na le lehlakore le lebe. Menateng moo bongata ba batho bo kopane ka merero e fapaneng, kahoo sena se etsa hore ho se be bonolo hohang ho eletsana ka tse itseng tsa bophelo. Ba ntse ba kgikgitha feela le masiu, ntle le ho shebela pele tse ka tlohang tsa etsahala ka moso. Ho molemo haholo hore motho ka mong a etse tse tlang ho ba molemo ho yena, e seng hobane a rata ho thabisa le ho kgotsofatsa ba pela hae. Boholo ba nako barati ba menate ya boithabiso ba ikwala ditsebe ha ba kgalengwa, ba bile ba bolellwa hore ho tsamaya menate ya boithabiso, e lokela ho ba ntho eo motho a e etsang ka lerato, **ditlamorao tsa yona a tseba hore o tla di emela.**

[Tema ya boiqapelo]

- 5.1.9 Sepheo sa mongodi ka ho tlisa lentswe 'ditlamorao' pele polelong e ntshofaditsweng ke sefe? (2)
- 5.1.10 Bolela hore polelo e latelang ke ntlha kapa mohopolo. Nehelana ka lebaka la karabo ya hao.
Ba lebala hore ntho e nngwe le e nngwe e ntle, e na le lehlakore le lebe. (2)
- 5.1.11 Lentswe lena 'kgikgitha', le re totobaletsa sehlo sefe sa mongodi? Fana ka lebaka la karabo ya hao. (2)
- 5.2 Boha setshwantsho se latelang, o nto araba dipotso tse thehilweng hodima sona.

TEMA YA G

[Se qotsitse le ho lokiswa ho lesedinyaneng la *Daily Sun*, la 1 Tshitwe 2016]

- 5.2.1 Qolla lentswe le bontshang hore monna ya temeng ena o thabile. (1)
- 5.2.2 Ngola polelo e latelang e nepahetse.
Ke tla ijella yona ha monate. (1)
- 5.2.3 Fana ka lebitso le emetsweng ke lentswe le ntshofaditsweng puong ena, o be o ipopele polelo ya hao ka lona. (2)
- 5.2.4 Ngola polelo e latelang hape, o bontshe hore ketsahalo e ka etsahala.
Ke ja mofufutso wa phatla. (2)

[20]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 40
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80